

ZBORNİK FILOLOŠKIH RADOVA

RIJEČKI FILOLOŠKI DANI 2

*Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa
Riječki filološki dani održanoga od 5. do 7. prosinca 1996.
Filozofski fakultet Rijeka
Rijeka 1998., 352 str.*

U ožujku 1998. godine u tisak su predani radovi s Drugoga međunarodnoga znanstvenog skupa *Riječki filološki dani*,

što se početkom prosinca 1996. godine održao u Rijeci i Bakru. Na skupu je sudjelovalo više od četrdeset hrvatskih i

inozemnih filologa, a većina je njihovih radova ukoričena u ovaj zbornik radova, čija je urednica Marija Turk, profesorica na Odsjeku za kroatistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Rijeci.

Kao i na znanstvenome skupu, i u zborniku su radovi razvrstani u dvije cjeline: *Adolfo Veber Tkalčević i njegovo doba te Hrvatska filološka misao danas*.

Prva je sekcija na skupu bila posvećena životu i djelu hrvatskoga filologa Adolfa Vebera Tkalčevića, jednoga od najznačajnijih predstavnika zagrebačke filološke škole. Time je ovaj skup nastavio istraživanja započeta na prvim *Riječkim filološkim danima* 1994. godine, koji su pokušali rasvijetliti djelo i filološku misao Frana Kurelca, predvodnika riječke filološke škole. Obojica su, Kurelac i Veber, obilježili hrvatsku filološku misao 19. stoljeća. Premda oponenti i sudionici žučnih rasprava, uvažavali su jedan drugoga. Sada se analize njihovih književnojezičnih koncepcija nalaze u dva susljedna zbornika.

U odjeljku o Veberu objavljeno je šesnaest radova, od čega jedanaest izvornih znanstvenih članaka. U njima je Adolfo Veber Tkalčević predstavljen kao jezikoslovac, književnik i književni kritičar.

O Veberu jezikoslovcu uvodno je izlaganje imao Ivo Pranjković, autor monografije o Veberu, objavljene 1993. godine u ediciji *Kritički portreti hrvatskih slavista* Zavoda za znanost o književnosti Filozofskoga fakulteta u Zagrebu. Ovom je prigodom minuciozno analizirao definicije u *Skladnji ilirskoga jezika*, koju je Veber objavio u Beču 1859. godine.

Autor zaključuje da način strukturiranja definicija predstavlja Vebera "kao vrlo temeljita, dobro obrazovana i racionalna jezikoslovca".

Veberovu književnojezičnu koncepciju analizira Marija Turk, označujući je "podalje od artifizijelnosti (njegova suvremenika F. Kurelca) i jednosmjernog (vukovskog) folklorizma". Nakon detaljne analize autorica postavlja Veberove postavke u odnos s lingvističkom misli sljedećega, 20. stoljeća, i zaključuje: "To je književnojezični model koji u mnogim dionicama anticipira jezični pristup utemeljen na *Općim načelima za kulturu jezika* Praškog lingvističkog kruga koji će obilježiti jezikoslovlje 20. stoljeća".

U više su članaka analizirani Veberovi gramatički prinosi. Ljiljana Kolenić postavlja Veberovu gramatiku u odnos s gramatikom Marijana Lanosovića iz 1778. godine, pokazujući na primjeru sklonidbe imenica "nasljedovanje hrvatske gramatičke tradicije zagrebačke škole na onu iz 18. stoljeća". Autorica je posebnu pozornost posvetila množinskim padežima "u kojima se od prve hrvatske gramatike pa do Veberove dobro čuvaju neujednačeni nastavci u Dmn., Lmn. i Imn." Dok Lanosovićevu i Veberovu gramatiku dijeli cijelo stoljeće, Veberovu i Babukićevu gramatiku dijele tek godine. Branka Tafra je provela poredbu "gramatika Vjekoslava Babukića, utemeljitelja ilirske književnojezične koncepcije i Adolfa Vebera, njezina posljednjeg braniča" te pokazala stanje onovremenoga hrvatskoga jezikoslovlja.

Veberovom se *Skladnjom* bave u svojim radovima već spomenuti Ivo Pranjković, zatim Diana Stolac i Sandra Ham. Diana Stolac je postavlja u odnos

sa sintaktičkim opisima hrvatskoga jezika u gramatikama starijih jezikoslovaca, naročito Bartola Kašića i Ardelija Della Belle. U analizi Veberove *Skladnje* posebna je pozornost posvećena trodjelnosti skladnje: "skladnji slaganja, djelovanja i poredanja". Sanda Ham je analizirala jedan dio sintakse - prikazala je Veberov opis pasiva, prema trima temeljnim odrednicama. To su "metodološki pristup pasivu, iskazivanje vršitelja radnje, vremenska vrijednost pasivnoga predikata tvorenoga gl. pridjevom trpnim".

Premda je bio manji broj radova posvećen Veberu književniku, valja reći da su objavljena tri vrlo značajna rada o ovome dijelu Veberove ostavštine. Književni povjesničar Miroslav Šicel analizirao je Vebera kao kritičara hrvatskog pjesništva, ili još jasnije rečeno kao "jednoga od prvih kritičara u nas koji svoja teorijska razmišljanja i stavove aplicira na konkretna djela", u njegovu slučaju na poetske ostvaraje njegovih suvremenika - velikoga Petra Preradovića, mladih Ivana Trnskoga i Josipa Eugena Tomića ili pak marginalnoga autora Ognjeslava Utješenovića Ostrožinskog.

U svojemu članku Cvjetko Milanja prikazuje Veberovu kritičko-estetičku poziciju, naznačujući da je riječ o "jedinstvu u mnoštvu i ljepoti kao skladu dijelova intencionalno usmjerene moralnoj svrsi, te u kritičkoj njegovoj metodologiji težnja realističkom modelu književnosti". Zaključuje da je Veber "tendencijski moralist", ali mu time ne umanjuje zasluge za pokretanje tada aktualnoga pitanja dihotomije idealizma i realizma.

Veberov putopis *Put u Carigrad*

analizira Borislav Pavlovski, te ga postavlja u odnos s putopisom *Constantinopoli* Edmonda de Amicisa, objavljenim nekoliko godina ranije, a koji je upravo Veber preveo na hrvatski jezik. Zaključuje da su "interpretirani kodovi bitni čimbenici oblikovanja primjetno razlikovnih kulturnih tipologija i djelomice nepodudarnih stilskih odlika u djelima dvojice (puto)pisaca".

Zanimljiv je članak Irvina Lukežića *Veberove opaske o riječkome kazalištu*, kojim nas vraća u burnu 1848. godinu i Veberov tekst iz Danice ilirske pod naslovom *Niešto o kazalištu*. Autor s pravom kaže: "Spomenuti je tekst značajan izvor za proučavanje riječke građanske kulture kakva je postojala sredinom devetnaestoga stoljeća, poglavito kazališnoga života."

Veber je bio Bakranin rodnom, premda značajnim dijelom svojega života te radom vezan uz Zagreb. Stoga se drugi dan znanstvenoga skupa održao u njegovu rodnom Bakru, gdje su o Veberovu djelu govorili Miroslav Šicel, čiji smo rad već naveli, te Iva Lukežić, Ines Srdoč-Konestra i Sanja Bogović.

Iva Lukežić u radu *Narječja u književnojezičnoj koncepciji Adolfa Vebera Tkalčevića* analizira Veberov odnos prema čakavskome, kajkavskome i štokavskome narječju. Čakavizme i rjeđe kajkavizme autorica utvrđuje na fonološkoj, ortografskoj, morfonološkoj, morfološkoj i leksičkoj razini, i to "na razini propisa norme, pregledom Veberove *Slovnice hrvatske* iz 1876.", i "na razini primjene, pregledom uzorka od dviju Veberovih pripovijedaka i dvaju njegovih putopisa". Sustavno iznesen jezični materijal poslužit će i drugim proučavateljima odnosa 19. stoljeća

prema hrvatskim narječjima.

Ines Srdoč-Konestra analizira bakarske teme u Veberovu književnom djelu. Predstavljene su tri pripovijetke: *Avelina Bakranina ljuvezne sgođe i nesgođe, Nadala Bakarka i Paskva*. Naglasak je analize na strukturiranju likova i prikazu sredine, "koji Vebera svrstavaju među najbolje ondašnje pripovjedače". Sanja Bogović je ovim trima pripovijetkama dodala i jednu iz zagrebačke sredine - *Zagrebkinja*, te ekscerpirala frazeološku građu. Provela je vrlo iscrpnu analizu strukture i podrijetla frazema.

Radovi su u ovome dijelu zbornika bili posvećeni Veberovu djelu, ali i njegovu dobu. Tako je npr. Dragomir Babić predstavio neke Veberove suvremenike u radu o nepoznatim ili manje poznatim Mažuranićima, Nikola Benčić gradišćanskohrvatski jezik u Tkalčevičevo vrijeme, a Milvia Gulešić gramatičarske koncepcije primijenjene u pokušajima opisa gradišćanskohrvatskoga jezika.

Druga je sekcija na Riječkim filološkim danima uvijek naslovljena *Hrvatska filološka misao danas*. U ovome su zborniku objavljeni radovi dvadeset i dvoje autora, također većinom izvornih znanstvenih članaka.

U većini je članaka analizirana jezična problematika, naročito leksikološke i sintaktičke teme.

Među leksikološkim temama posebno zanimanje suvremenoga jezikoslovlja pripada nazivoslovlju. U ovome zborniku o tome svjedoče radovi Lane Hudeček i Milice Mihaljević *Polisemija u nazivlju (teorijski, terminološki i leksikografski problemi)* te Marije Znike *Nekoliko načelnih terminoloških napomena*

(*kriteriji pri stvaranju i/ili zamjeni termina*). Oba rada polaze od suvremenih lingvističkih postavki, koje primjenjuju na hrvatskome nazivlju. Građu nalaze u hrvatskim terminološkim rječnicima ili u novim potrebama za stručnim imenovanjem stvari i pojava, pa bi ti novi nazivi u rječnike trebali ući. Pri tom je važno pokušati naći nazive u skladu s hrvatskom terminološkom tradicijom. Premda naslovom ne upućuje na to, ovoj temi pripada i rad Adele Ptičar *Neknjiževni tekstovi 18. stoljeća*. Naime, u radu se daje pregled školskih (i djelomice općih) priručnika raznih struka, u kojima se stvaraju "prvi hrvatski terminološki sustavi".

Značenje i smisao kao leksikološke i leksikografske kategorije naslov je rada Lade Badurine. "Značenje je apstraktno, ono je jezična činjenica, a smisao je činjenica konkretne realizacije, govora, kombiniranja jezičnih jedinica na sintagmatskoj osi." Autorica se značenjem i smislom bavi na teorijskoj razini, ali primjena na *Rječniku hrvatskoga jezika* Vladimira Anića ima i praktičnu vrijednost.

Frazeologija je dio leksikologije koji zaokuplja hrvatsku filologiju danas. U ovome zborniku Antica Menac i Mira Menac-Mihalčić predstavljaju *Frazeologiju suvremenih bračkih čakavskih pjesnika*. Čakavska se frazeologija analizira "s gledišta dijalekatskih karakteristika, strukture, podrijetla i sadržaja, imajući u vidu frazeološko značenje i stilsku pripadnost". Autorice zaključuju: "cijeli niz morfoloških i fonoloških karakteristika potvrđuje pripadnost proučavanih frazema bračkoj čakavštini i čakavštini uopće".

U posljednje se vrijeme sve više pažnje, s pravom, posvećuje onomastičkoj građi. Anđela Francić na primjerima međimurske

antroponimske građe (od 17. do 20. st.) prati "usustavljivanje imensko-prezimskih sintagmi, a osobita se pozornost pridaje analizi osobnog imena u službenoj imenskoj formuli". Sanja Vulić bavi se istraživanjima naziva blagdana, pa je ovom prigodom prikazala neka pučka imena blagdana Silvestrova i Nove godine. Potvrde je našla u sedamdesetak hrvatskih mjesnih govora, a pregled građe je pokazao da je veća raznolikost pučkih imena Stare nego Nove godine.

Između rječnika i gramatike smješteno je istraživanje Marka Samardžije, čiji su rezultati objavljeni u radu *Značenjska nesnošljivost leksema i gramatičnost rečenice*. Autor podsjeća na pokušaj Noama Chomskog da sintaksu objasni bez semantike, te na kasnijem modificiranju učenja poznatoga lingvиста. U razmatranje su stoga uvedene, pored gramatičnosti, ovjerenost, smislenost i istinitost rečenice. Na odabranim je primjerima Samardžija pokazao "kako značenjska nesnošljivost između određenih hrvatskih leksema utječe na gramatičnost rečenice".

Gramatici u najužem smislu pripada članak Josipa Silića *Morfonologija hrvatskoga glagola (Tipovi osnova)*. U uvodnome se dijelu rasprave pokazuje kako se razvijalo mišljenje o morfo(no)loškome ustrojstvu hrvatskoga glagola od Vebera do danas. Zastaje se na dvomorfemnosti glagolske osnove kao nužnosti za uspostavljanje glagolskovidskih odnosa. U *Gramatici hrvatskoga rječnika*, koju je Josip Silić sastavio s Brankom Ranilovićem, a koja je pridružena računalnome programu za obradu teksta, sustavno su prikazane morfonološke pojave nastale prijelazom svršenoga glagolskog vida u nesvršeni. U ovome su

članku te morfonološke pojave sučeljene s morfonološkim pojavama nastalim u suodnosima infinitiva i prezenta. Ponuđen je prikaz 139 modela glagola, s detaljnom uputom o "čitanju" tih modela.

Sintaktičkoj su razini okrenuti radovi Ljiljane Šarić i Luke Vukojevića. Ljiljana Šarić u svojem radu *Deduciranje, presupozicije i značenje rečenica* preispituje povezanost smislenosti nekih složenih rečenica sa skupom presupozicija koje se iz njih mogu izvesti te s deduktivnim procesima koji iz njih proizlaze. Luka Vukojević u radu razmatra poredbene rečenice, pokušavajući odgovoriti na pitanje jesu li to vrsta načinskih ili poseban strukturno-semantički tip.

Šira je razina od sintakse lingvistika teksta, u kojoj suvremeno jezikoslovlje tek traži putove proučavanja. U taj kontekst možemo smjestiti članak Nade Ivanetić *Pokušaj klasifikacije uporabnih žanrova*. Uporabni su žanrovi "kompleksni jezični znakovi koji se realiziraju kao stereotipni tekstovi". Težeći homogenosti klasifikacije, autorica na osnovi kriterija komunikacijske svrhe pokušava klasificirati izraze za uporabne žanrove.

Članak Vide Barac-Grum *Idiomi u istom geografskom području govori o uzrocima jezičnih promjena u pojedinim geografskim cjelinama*. "Promjene mogu značiti približavanje različitih jezičnih struktura u regiji, ali i udaljavanje sličnih jezičnih struktura međusobno", kaže autorica.

Marija Smolić i Vesna Požgaj-Hadži dale su svojem prilogu naslov *Hrvatski kao strani jezik ili želje i snovi jednoga lektora*. Autorice su predstavile upitnik o problemima lektorskoga rada, koji je naimjenjen anketi među lektorima hrvatskoga jezika u inozemstvu.

Članak Milorada Stojevića *Književno-estetski nazori Natka Nodila* bavi se djelom jednoga od najglasovitijih sudionika u preporodnim kretanjima u Dalmaciji, poznatoga političara i književnika. Autor raščlanjuje Nodilovu tromjesečnu polemiku s Nikolom Tommaseom iz 1862. godine, zatim niz članaka sakupljenih kasnije u knjigu *Stara vjera Srba i Hrvata*, potom radove s početka 20. stoljeća *Sloboda volje u književnika i Artizam*, te dva Nodilova govora. Iz detaljne se analize vidi da su Nodilovi književno-estetski nazori "relativno proturječni".

Žanrovska obilježja Bakmazove drame 'Akcija i čistilište' tema su članka Adriane Car-Mihec. Autorica ovaj dramski tekst iščitava kao suvremeno dramsko prikazanje, "dakle kao književnu strukturu nastalu pod snažnim utjecajem moralitetnoga žanrovskog modela".

Aljoša Pužar daje prilog proučavanju pisanih tragova riječkoga futurizma. U prvome je to redu *Riječki futuristički manifest* iz 1919. godine. U radu se navode značajke pojedinih riječkih

futurističkih tiskovina.

Hrvatskom književnošću u Mađarskoj, odnosno hrvatsko-mađarskim književnim dodirima bave se Stjepan Blažetin i Janja Prodan. Stjepan Blažetin predstavlja suvremenu prozu Hrvata u Mađarskoj, ne samokao pregled objavljenih prozних djela, nego i kao prikaz okolnosti koje su dovele do slabe zastupljenosti prozних tekstova u hrvatskoj književnosti u Mađarskoj. Rad Janje Prodan ima naslov *Počeci stvaranja mađarske drame u kontekstu mađarsko-hrvatskih povijesnih i književnih dodira*. Nakon kratkoga pregleda hrvatsko-mađarskih dodira u dramskome stvaralaštvu do romantizma, autorica se zadržava na djelu mađarskoga romantičarskoga književnika Martina Hoblika.

U ovome smo prikazu tek rečenicom ili dvije predstavili četrdesetak radova iz zbornika. Valja reći da je zbornik radova s drugih *Riječkih filoloških dana* dio uspostavljenoga kontinuiteta - - bijenalnoga okupljanja hrvatskih i inozemnih filologa, te da se krajem 1998. godine očekuje i treći skup. On će nastaviti s proučavanjima riječkih prinosa hrvatskoj filologiji, a sudionici će ponuditi i svoje poglede na suvremeno hrvatsko filološko stanje.

Diana Stolac